

УДК 331.5

Альона РУСНАК *

**РЕФОРМУВАННЯ ПОЛІТИКИ ЗАЙНЯТОСТІ
В УМОВАХ МАКРОЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ****РЕФОРМИРОВАНИЯ ПОЛИТИКИ ЗАНЯТОСТИ
В УСЛОВИЯХ МАКРОЭКОНОМИЧЕСКОЙ НЕСТАБИЛЬНОСТИ****EMPLOYMENT POLICY REFORMING UNDER THE MACROECONOMIC
INSTABILITY CONDITIONS**

Анотація. Визначено злободенні проблеми функціонування ринку праці України, ознаки його розбалансування в контексті перешкоди для ефективної реструктуризації національної економіки та обґрунтовано напрями реформування політики зайнятості в умовах макроекономічної нестабільності.

Аннотация. Определены злободневные проблемы функционирования рынка труда Украины, признаки его разбалансированности в контексте препятствия для эффективной реструктуризации национальной экономики и обоснованы направления реформирования политики занятости в условиях макроекономической нестабильности.

Abstract. Defined topical problems of Ukraine's labor market, signs of imbalance in the context of the obstacles to effective restructuring of the national economy and reasonable directions of reforming employment policy in terms of macroeconomic instability.

Важлива роль у повноцінному економічному розвитку країни належить ринку праці. Сучасний ринок праці України є незрілим, розбалансованим і малоефективним. Злободенними слід визнати такі проблеми функціонування національного ринку праці: структурна нерівновага; професійно-кваліфікаційні диспропорції попиту та пропозиції робочої сили; занижені стандарти оплати праці; слабкість державного регулювання; неефективні інститути трудового права та ін. Проблеми, породжені неструктурованим ринком праці, поглиблюють кризові явища в економіці, стримують структурні перетворення, перешкоджають створенню передумов для довгострокової макроекономічної стабілізації.

Впродовж усього періоду після початку економічних реформ держава не змогла сформувати цілісну концепцію політики забезпечення ефективної зайнятості. Деінституціалізований ринок праці супроводжується значними соціальними втратами, у першу чергу, у вигляді високих міграційних інтенцій, знецінення та декваліфікації робочої сили тощо. За умов макроекономічної нестабільності без упровадження державою належних стимулів до збалансування ринку праці може відбутися поглиблення кризових явищ. Поширення процесів глобалізації світової економіки та стратегічні пріоритети розбудови інноваційної моделі національної економіки об'єктивно зумовлюють необхідність перегляду базових орієнтирів розвитку ринку праці та обґрунтування напрямів реформування державної політики в сфері зайнятості.

Сформована модель українського ринку праці фактично перетворилася на перешкоду для ефективної реструктуризації національної економіки. Неврівноважена кон'юнктура українського ринку поєднує суперечливі тенденції: дефіциту праці та надлишку праці. В умовах України це проявляється, з одного боку, в існуванні вимушеної неповної зайнятості, а з іншого — утриманні надлишкової зайнятості. У такому випадку витрати не концентруються на вузькій групі безробітних, а розподіляються на широке коло осіб, чий потенціал використовується лише частково. Це дозволяє забезпечити соціально-політичну стабільність, проте призводить до погіршення людського капіталу та консервації неефективних робочих місць, сповільнюючи модернізацію економіки на стадії виходу з кризи [3, с. 6—7]. За оцінками Всесвітнього банку, Україна має найбільший неформальний сектор, який сягає майже 50 % ВВП [1], що ускладнює «діагностування» економічного розвитку. За розрахунками західних фахівців, критичним для країни є 15—35 % ВВП у тіньовому секторі. Експертами встановлено: якщо обіг тіньового бізнесу перевищує 30 % ВВП, а кількість працюючих на нього — 40 % зайнятих, економіка втрачає керованість.

* РУСНАК Альона Василівна / Алёна РУСНАК / Alena RUSNAK - аспірантка кафедри макроекономіки та державного управління, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», alena.rusnak@list.ru

За оцінками Міністерства економічного розвитку та торгівлі України, у 2008 році рівень тіньової економіки складав 31,1 %, тобто вийшов за межі порогового значення (30 % ВВП). На початку 2015 року в умовах поширення цінових і девальваційних шоків, ескалації військового конфлікту спостерігалось подальше суттєве зростання тіньової економіки. За розрахунками Мінекономрозвитку за I квартал 2015 року рівень тіньової економіки порівняно з відповідним періодом 2014 року збільшився на 5 в.п. і досяг значення — 47 % від обсягу офіційного ВВП [4, с. 3]. Сучасні інноваційні типи нестандартної зайнятості (дистанційна, аутсорсинг, лізинг персоналу тощо) переважно проникають на ринок праці через неформальний сектор. Тому поведінкові реакції основних учасників ринку праці призводять до результатів, які важко передбачити та скерувати [3, с. 8].

Українському ринку праці властиві значні структурні диспропорції. Він складається з ізолюваних сегментів, які слабо пов'язані між собою. При цьому на кожному з них створюються суттєві невідповідності у попиту та пропозиції на робочу силу, що неможливо своєчасно врегулювати. Відсутність планування розвитку ринку праці та несформована ефективна сфера професійної освіти призводять до розбалансованості продуктивного відтворення трудових ресурсів та робочих місць. Відсутність державних індикаторів пріоритетів розвитку сфери освіти, зниження якості підготовки фахівців, слабка прив'язка програм підготовки до потреб виробництва, зниження престижу професій науково-технічного спрямування, занадто поширена платна освіта в умовах кризи вітчизняного виробництва спричиняють проблеми структурної невідповідності майбутніх попиту та пропозиції робочої сили у професійно-кваліфікаційному розрізі та збільшують кількість неконкурентоспроможних робочих місць. Відбувається збільшення критичної величини розриву між технологічною складністю робіт і фактичним рівнем професіоналізму.

Важливим механізмом адаптації ринку праці є політика в галузі оплати праці. Проте рівень оплати праці в Україні є низьким не лише порівняно із загальним рівнем у країнах з розвинутою ринковою економікою, а й із врахуванням співставлення із фактичною продуктивністю праці. Незважаючи на офіційну статистичну констатацію зростання середньої номінальної заробітної плати та реальної заробітної плати, суттєве відставання України від більшості європейських країн за цими показниками зберігається впродовж тривалого періоду часу.

Держава, відповідно до законів, що регулюють трудові відносини, намагається якнайповніше захистити права суб'єктів на ринку праці, надає відповідні гарантії та пільги з метою захисту прав працівників у нестабільних умовах розвитку ринкової економіки. Однак, з точки зору правового регулювання, ринок праці України є зарегульованим. З одного боку, в рамках трудового законодавства існують численні правові й адміністративні обмеження. З іншого боку — правові й дисциплінуючі механізми, що контролюють виконання нормативів, дуже слабкі. Надмірна зарегульованість трудових відносин обмежує гнучкість інститутів ринку праці та високі витрати, пов'язані з наймом і звільненням.

Сучасне трудове законодавство України є сумішшю правових норм, прийнятих у різні періоди і в різних історичних та економічних умовах. Певна його частина відповідає потребам часу, проте інша — застаріла і є результатом пристосування соціалістичного законодавства до реалій ринкової економіки та не може адекватно регулювати сучасні трудові відносини [3, с. 36].

Таким чином, сучасний український ринок праці потребує впровадження певних макроекономічних стимулів у кожній окремо взятій сфері його функціонування. На нашу думку, можна визначити такі напрями реформування політики в сфері регулювання зайнятості та забезпечення ефективного функціонування ринку праці.

1. Підвищення продуктивності праці як стратегічна передумова ефективного функціонування ринку праці та визначальне стратегічне завдання соціально-економічного розвитку України. Це значною мірою пов'язано зі збільшенням капіталоозброєності праці, що потребує інтенсивних інвестиційних вкладень, насамперед, у реальний сектор виробництва.

2. Створення нових робочих місць в інноваційних і високотехнологічних секторах економіки. Наразі потреба створення нових робочих місць набуває актуальності внаслідок необхідності збереження трудового потенціалу та відповіді на виклики економічної кризи. Приріст зайнятості відображається на рівні сукупних доходів населення. Завдання створення робочих місць не слід розуміти як самоціль, а лише як засіб реалізації масштабної національної стратегії, що має бути чітко сформульована.

3. Реформування професійної підготовки та освіти. Усунення структурних проблем національної економіки та збалансованого функціонування ринку праці пов'язано із питанням ефективності взаємодії і результативного взаємозв'язку сфер зайнятості та професійної освіти.

4. Реформування інституту оплати праці. Реалізувати доцільно за рахунок: підвищення частки заробітної плати у собівартості продукції; зниження ставок оподаткування фонду оплати праці; обмеження обсягу та вартості ресурсів, необхідних для виробництва; удосконалення державного та договірної регулювання оплати праці; утворення єдиного підходу до формування мінімальної заробітної праці.

5. Удосконалення державного регулювання зайнятості. Важливо здійснити за рахунок перегляду нормативно-правового забезпечення системи державного управління у сфері зайнятості (професійні стандарти; мінімальний та максимальний розміри допомоги з безробіття; перелік професій, за якими здійснюються професійне навчання, перенавчання та підвищення кваліфікації відповідно до вимог органів державної служби зайнятості; перелік пріоритетних категорій безробітних громадян, які мають труднощі під час працевлаштування та щодо яких органами державної служби зайнятості реалізуються спеціальні програми; квоти на залучення та використання іноземної робочої сили; перелік пріоритетних професій, за якими доцільно залучати й використовувати іноземну робочу силу без установлення квот). Органам місцевої влади та місцевого самоврядування потрібно забезпечувати моніторинг ситуації на ринку праці, розробку прогнозу попиту та пропозиції на ринку праці в розрізі професійно-кваліфікаційних груп. Спираючись на результати моніторингу та прогнозно-аналітичної оцінки, обґрунтовувати цільові програми розвитку ринку праці на державному та регіональному рівнях. Удосконалити діяльність служби зайнятості та збільшити її регулюючий вплив на функціонування ринку праці, підвищити територіальну мобільність робочої сили, здійснити децентралізацію політики зайнятості.

6. Здійснити реформування стратегічного планування, прогнозування та моніторингу ринку праці. Прогнози розвитку ринку праці мають стати невід'ємною складовою стратегічних розробок з питань розвитку економіки та країни в цілому. Вони мають розроблятися у співпраці й діалозі учасників соціально-трудових відносин. На етапі розробки таких прогнозів, а тим більше на шляху до їх реалізації, принципово важливо, щоб пропозиції щодо професійної орієнтації і навчання кадрів координувалися з політикою та основними програмами економічного і соціального розвитку країни; враховували специфіку регіональних (локальних) ринків праці, яка є відображенням структури господарського комплексу певної території та його місця в економічному просторі країни і світу; виходили з необхідності певного випередження змісту навчання стосовно техніко-технологічного рівня виробництва, оскільки він має тенденцію до постійного підвищення; спиралися на адаптовані до вітчизняних особливостей загальносвітові тенденції формування ринкової кон'юнктури на кваліфіковані кадри.

Отже, проаналізувавши ситуацію, що склалася на українському ринку праці, можна констатувати, що він залишається розбалансованим і малоефективним, а його структура визначається неузгодженістю, пов'язаною зокрема із суперечністю між відкритим, гнучким, ліберальним характером ринку трудових ресурсів як такого та жорсткими, застиглими державними нормами його регулювання. Як наслідок, сформувалися викривлені способи пристосування ринку праці до наявних суперечливих умов, унаслідок яких значну перевагу отримали неформальні форми зайнятості, виник значний дефіцит кваліфікованих трудових ресурсів, унеможливився діалог між роботодавцем та працівником тощо. Всі зазначені проблеми потребують вирішення на рівні перегляду та реформування державної політики у сфері зайнятості.

Література

1. Офіційний сайт Світового банку. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.worldbank.org/uk/country/ukraine>.
2. Слава С.С. Динаміка показників ефективності регулювання оплати праці в Україні / С.С. Слава, О.В. Висіч, В.І. Павлович // Науковий вісник Ужгородського університету. — 2014. — №3. — С. 20—24.
3. Системні вади ринку праці та пріоритети його реформування: аналіт. доп. / О.М. Пишуліна, О.П. Коваль, О.О. Кочемировська; за ред. Я.А. Жаліла. — К.: НІСД, 2010. — 72 с.
4. Тенденції тіньової економіки в Україні [Електронний ресурс] // Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. — 2015. — Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Documents/Download?id=da243606-8d4b-49f5-9fa4-4994d5db4d2>.